

Strukturní funkcionalismus

I. Robert K. Merton - sociální struktura (statusy a role)

II. Talcott Parsons - systémy jednání

přednáška 9

*Obecná sociologie I:
Jedinec a společnost*

I. Sociální struktura podle Roberta Mertona

Status, role a sociální struktura podle Roberta Mertona

Robert K. Merton
(1910 - 2003)

Status a role jsou v Mertonově pojetí základní pojmy pro analýzu sociální struktury.

Status a role spojují vzorce chování a vztahů, které tvoří **sociální strukturu**, s kulturně definovanými očekáváním.

Role se opírají o sociální normy. Normy zakládají **rolová očekávání** (*role-expectations*).

Mertonovo pojetí sociální struktury:

Sada rolí (role-set): Množina rolí odpovídajících rolovým vztahům, jich se účastní jedinci, kteří zaujímají určitý sociální status.

Každý status zahrnuje vícero sociálních rolí. *x Linton*

Student medicíny je nejen student ve vztahu k učitelům, ale zaujímá i další role vůči jiným studentům, lékařům, sestrám, sociálním pracovníkům, zřízcům atd.

Sada rolí není totéž co různé role vykonávané jedincem v různých stavech.

Sada stavů (status-set): množina stavů zaujímaných jednotlivcem v jednu chvíli.

učitelka, matka, manželka, katolička, republikánka atd.

Každému stavu v sadě stavů odpovídá příslušná sada rolí.

Robert K. Merton: *Social Theory and Social Structure*, 1968.

Statusová sekvence: posloupnost stavů zaujímaných jednotlivcem, jde-li o sociální vzorec.

student medicíny, stážista, pomocný lékař, samostatný lékař, primář, přednosta atd.

Podobně existují sekvence rolových sad a stavových sad.

Sociální struktura: uspořádání sad rolí, sad stavů a stavových sekvencí, které vytváří sociální řád.

Jeden ze zdrojů nestability sociální struktury: jedinec zaujímající určitý status má rolové partnery, jejichž pozice v sociální struktuře je odlišná.

[Soudce je členem fotbalového mužstva v městské čtvrti, kde bydlí, jiní členové patří do kategorie manuálních a nemanuálních pracujících.]

hlavní status (*master status*): status rozhodující pro postavení jednotlivce ve společnosti / v dané situaci

barva kůže („rasa“) v segregované společnosti, pohlaví při výběru WC atd. Everett Hughes, 1945

II. Teorie jednání a teorie sociálního systému Talcotta Parsonse

Funkcionalismus v sociologii

Sociální jednání nelze vysvětlit subjektivním smyslem, který má pro aktéra. Vysvětluje jej **funkce**, kterou plní pro celek společnosti nebo sociální skupinu.

funkce: následky nebo účinky jednání z toho hlediska, jak působí na celek (společnost, skupinu)
funkce ≠ příčiny

Prvky společnosti na sobě vzájemně závisejí, plní funkce, které jsou nezbytné pro udržení sociálního řádu a reprodukci společnosti v čase.

Společnosti/skupiny/sociální systémy mohou existovat pouze tehdy, pokud jsou schopné naplnit základní **funkcionální požadavky**: *sexuální reprodukce, obživa a hospodářské zajištění, bezpečnost vnitřní a vnější, skupinová solidarita, zajištění smyslu života ad.*

představitelé: sociální antropologové Bronisław Malinowski, Alfred Reginald Radcliffe-Brown

v sociologii: Robert K. Merton: **manifestní x latentní funkce**

subjektivní motivy x objektivní funkce

Teorie jednání Talcotta Parsonse

Voluntaristická teorie jednání: Jednání je volní akt jednotlivce v situaci určené *podmínkami* a dostupnými *prostředky*; tento akt je usměrňovaný *hodnotami* a *normami*. **Jednání není situací determinováno. x pozitivismus, RAT**

JEDNOTKA JEDNÁNÍ (*unit act*) se skládá z následujících prvků:

Jednající, aktér lidský jedinec

Cíl Budoucí stav věcí, na nějž se jednání orientuje.

Situace Každé jednání probíhá v situaci, kterou tvoří dva druhy prvků:

- **podmínky** (jednající nad nimi nemá kontrolu);
- **prostředky** (jednající nad nimi má kontrolu).

Potřeby a touhy jednajícího jednotlivce (**motivace**).

Sociální normy a hodnoty, které si jednotlivec osvojil (internalizoval) v procesu socializace.

Norma – očekávané jednání považované za žádoucí a společností vynucované

Hodnota – ceněné a žádoucí kvality a stavy, podle kterých se jednající orientují.

Lidská pyramida při zápase ragbyového klubu
Otago Highlanders, Nový Zéland 2012 (Wikipedia).

Dvojitá kontingence jednání

ego

alter

Kontingence = nahodilost, opak nutnosti; závislost na vnějších faktorech

Kontingentní fakt je výsledkem výběru z různých možností, který také mohl dopadnout jinak. *Všechno je možné.*

Talcott Parsons: *dvojitá kontingence* představuje v každé interakci hrozbu konfliktu.

Výsledek jednání **ego** je závislý (*contingent on*) na reakci **alter**.

Ego a **alter** jsou pro sebe vzájemně předmětem orientace.

Ego při volbě svého jednání zohledňuje:

1. Pravděpodobné chování alter, které bude následovat po jednání ego.
2. Vlastní představu o pravděpodobných očekáváních alter týkajících se chování ego.
3. Obdobně i **alter**.

E.T. - Mimozemšťan (Steven Spielberg, 1982)

Hobbesovský problém řádu: Jak se vyhnout konfliktu?

Parsonsovo řešení: Alter i ego zastávají stejné **hodnoty** ukotvené ve sdíleném kulturním systému (hodnotový konsensus). Tyto hodnoty a jimi podporované **normy** je vedou k omezení vlastních zájmů ve prospěch spolupráce a zachování sociálního systému.

Toto téma nebude v testu:

Niklas Luhmann:

Vznik sociálního systému je velmi nepravděpodobný. Avšak:

Dvojitá kontingence není ohrožení, ale zdroj dynamiky sociálních systémů. Dvojitá kontingence nutně vede ke vzniku sociálních systémů.

= *autokatalyzátor*

Je třeba interakci začít, bude pokračovat podle systémové dynamiky.

Příklad: Obchodní a válečná loď připlouvají z opačných stran (V-Z) k ostrovu. Válečná loď chce druhou loď potopit. Když Obch zatočí na S, Vál také zatočí na S. Když Vál zatočí na S, Obch zatočí na J. Výsledek souboje je otevřený.

Jednání jako systém

Man goes fishing on top of a car that crashed into a crocodile-infested creek in Far North Queensland www.dailymail.co.uk, 28. 12. 2019

Systém: celek složený ze vzájemně závislých částí, jejichž vzájemné působení se řídí zákonitostmi.

Systém je umístěn v **prostředí**, od kterého jej dělí **hranice**. Systém má svou **strukturu** a **účel**.

Systémy mají sklon udržovat se v rovnovážném optimálním stavu = **homeostáze** (zůstávání stejným).

Jednání:

1. zahrnuje výdej energie (u aktéra),
2. je orientováno na cíl,
3. probíhá v určité situaci,
4. je normativně regulováno.

Jednání tvoří **systém = aktér + situace**.

Jsou-li v situaci přítomní další aktéři, mluvíme o **interakci**. *action – interaction*

Jednání není nahodilá reakce na podněty situace. Aktér v sobě nese soubor normativních očekávání vzhledem k různým objektům situace, která ovlivňují směr jeho jednání. **Jednání je normativně regulováno.**

Podmínky jednání:

- A** biologicko-organické (behaviorální systém)
- G** psychické (systém osobnosti)
- I** interakční (sociální systém)
- L** hodnotové / normativní (kulturní systém).

Jednotky interakce se vzájemně spojují do složitějších systémů jednání. Na makroúrovni vzniká funkční integrací velkého množství dílčích jednotek jednání **sociální systém**, který se dělí na **funkční subsystemy**.

Schéma AGIL / LIGA

Čtyři základní funkce systémů jednání:

A adaptace na podmínky prostředí, vč. fyzického prostředí

G orientace systému na dosažení cílů vzhledem k prostředí

I vnitřní integrace systému

L udržování nejvyšších řídicích vzorců systému.

Systém jednání

A systém chování organismu	G systém osobnosti
L kulturní systém	I sociální systém

AGIL obecně + sociální systém

A adaptace hospodářství	G dosahování cílů politika
L udržování latentních vzorců rodina, výchova, náboženství	I integrace právo

Systém společnosti

A hospodářství	G stát
L udržování institucionalizovaných kulturních vzorců	I společnostní komunita

Základní pojmy Parsonsovy teorie

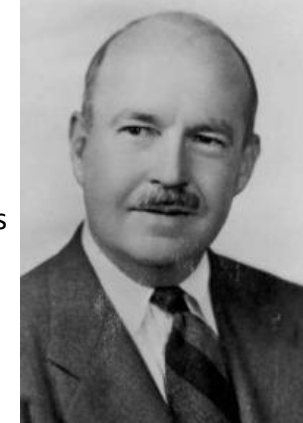
Sociální systém: soubor vzájemně závislých interakcí mezi aktéry. Základní jednotka: interakce *ego-alter*

Sociální struktura: struktura sociálního systému, kterou tvoří **institucionalizované role**, tj. role ukotvené v sociálních normách a kulturních hodnotách.

Společnost: typ sociálního systému, který dosahuje maximálního stupně soběstačnosti vůči svému prostředí.

Socializace: internalizace hodnot a norem jedinci.

Talcott Parsons
(1902-1979)

Toto téma nebude
v testu:

Societální (společnostní) komunita: kolektiv obyvatelstva dané společnosti, ve kterém platí normativní řád.

S.k. má normativní a organizační dimenzi. V obou dimenzích lze rozlišit složky (i.) vnitřní a (ii.) vnější či spojovací:

I. Normativní řád:

- i. hodnotové vzorce (sociální + kulturní) **L**
- ii. normy (sociální) **I**

II. Kolektivně organizované obyvatelstvo:

- i. členství spojené se statusy, právy a závazky (sociální) **G**
- ii. role (sociální syst. + syst. osobnosti) **A**

Parsonsova sociologická teorie je označována jako **strukturní funkcionalismus**, protože se zabývá funkcemi, jež plní různé systémy mající určitou strukturu. Parsons toto pojetí postupně rozšířil na **teorii sociálních systémů**, inspirovanou obecnou teorií systémů.

Jádrem jeho teorie je funkcionalistická analýza sociálního systému a jeho struktury. *Funkce = účinek subsystému / prvku, který slouží k udržení systému (viz AGIL).*

Sociální role je základní prvek sociální struktury

Sociální systém se podle T. Parsonse opírá o **institucionalizované hodnotové vzorce** tvořící obecný morální konsensus. Jednotlivci odměňují **konformitu** druhého s hodnotovým vzorcem, odmítají a trestají **deviaci**.

Institucionalizace = „integrace očekávání aktérů v relevantním interaktivním systému rolí se sdíleným normativním vzorcem hodnot.“ (Parsons et al., 1951, s. 20, pozn. 26)

Systémy interakce mezi ego a alter: *vzájemná očekávání ohledně jednání a postojů druhého – ne/naplnění vyvolává odměny nebo negativní sankce u alter → reakce ego atd.*

Taneční škola Fred Astaire, Raleigh, NC, USA.

Sociální role – pravidelné chování spojené s konkrétní **sociální pozicí** vyžadované **normativními očekáváními** platnými ve společnosti. Role je propojení **osobnosti** (G) a **sociálního systému** (I).

Rolová očekávání jsou v sociálních systémech:

- **zobecněná** pro všechna možná ego v určité specifické situaci interakce
- **institucionalizovaná** Aktéři sankcionují ne/shodu s hodnotovým vzorcem.

Sociální role je základním stavebním prvkem **struktury sociálních systémů**.

Role je odlišná od osobnosti: volnost vztahu mezi strukturou osobnosti a vykonáváním role.

Rolová očekávání však snižují varianci v reakcích různých osobností na určité situace.

Studenti u zkoušky, Carleton University, Kanada.

Role nejsou detailně předepsány: **oblast svobody**, obvykle různá pro různé typy osobností.

Rolová očekávání jsou spojena se **sankcemi**. Vyvolávají tlak na jedince, napětí uvnitř osobnosti, které může vést k jednání ohrožujícímu systém. Systém chrání mechanismy **sociální kontroly**; jednotlivci vytvářejí **tlak na změnu** sociálního systému.

(Parsons et al. *Toward a general theory of action*, 1951: 19-25)

Sociální řád podle Parsonse: sociální normy (I) a kulturní orientace (L) kontrolují uspokojování potřeb (A) a z nich vycházející motivace (G). Sociální normy a kulturní orientace také stanoví pravidla sociálního jednání a nejvyšší cíle sociálního systému.

Vzorcové proměnné (pattern variables)

Pět binárních proměnných, které vytvářejí základní vzorce hodnotových orientací jednotlivců při jednání. Vzorcové proměnné zachycují vlastnosti sociálních vztahů.

= Jsou abstrakcí a zobecněním voleb, které aktér musí udělat před každým jednáním. Definuje jimi situaci.

EXPRESIVNÍ X INSTRUMENTÁLNÍ:

askripce x výkon

difúznost x specifičnost

partikularismus x univerzalizmus

afektivita x afektivní neutralita

orientace na kolektiv x orientace na já

Vymezení rolí prostřednictvím
vzorcových proměnných:

<u>lékařská profese:</u>	výkon
	specifičnost
	univerzalizmus
	afektivní neutralita
	orientace na kolektiv

<u>podnikatel:</u>	výkon
	specifičnost
	univerzalizmus
	afektivní neutralita
	orientace na já

<u>sourozenec:</u>	askripce
	difúznost
	partikularismus
	afektivita
	orientace na kolektiv